

Ny avhandling

Ny avhandling

Emma Sundkvist (2022) Human rights as law, language, and space-making: women's rights movement in post-revolutionary Egypt. Lunds universitet.

Vilken betydelse har mänskliga rättigheter praktiskt och teoretiskt – som lagstiftning, språk och platsskapande? Hur kan splittring och förlorade politiska kamper omvandlas och bli produktiva i rättviserörelser? Hur kan engagemang och mobilisering för rättigheter och nya politiska gemenskaper upprätthållas i repressiva tider? Dessa viktiga frågor behandlar Emma Sundkvist i sin doktorsavhandling *Human rights as law, language, and space-making: women's rights movement in post-revolutionary Egypt* (Lunds universitet 2022).

När avhandlingen publiceras våren 2022 har det gått tio år sedan det egyptiska folket under parollen ”Bröd, frihet och social rättvisa” ledde en revolution i landet. President Hosni Mubaraks 30 år av auktoritärt styre störtades och hoppet spred sig om demokratiska reformer och förbättrat människorättsskydd. Under åren som följde har visionerna om frihet och rättvisa (visioner som gav bränsle till den arabiska våren) gradvis gått upp i rök. Efter Mubaraks avgång genomgick Egypten år av politisk turbulens vilket resulterade i tre presidenter, varav en, Mohamed Mursi, störtades av militären. Flera övergångsregeringar, två konstitutioner och hundratals fängslade, mördade och försvunna dissidenter blev följden. En ännu hårdare regim under den förre försvarsministern Abd al-Fattah el-Sisi ersatte så småningom det förtryckande ledarskap som folket hade rest sig mot. Denna regim har sedan dess försökt skingra revolutionära grupper och politiska partier som en gång gjorde anspråk på rättvisa.

Sundkvist har i sitt avhandlingsarbete studerat hur kvinnorättsaktivister i Egypten har navigerat i den postrevolutionära miljön. Hon har gjort tre fältarbetsperioder i Egypten mellan 2013 och 2019 och visar med en reflekterande genomgripande analys hur aktivisterna efter revolutionen 2011 försökte hålla fast vid principer om

jämlikhet, rättvisa och kvinnors rätt till politiskt deltagande och kroppslig integritet. Samtidigt tog deras aktivism på basis av mänskliga rättigheter helt nya former. Avhandlingen förtjänar att läsas av alla som är intresserade av den arabiska våren, feminism och mänskliga rättigheter. Mycket intressant är också Sundkvists reflektioner kring hennes möten med forskningsdeltagarna under fältarbetet.

Genom en analys av olika aktivistiska projekt och strategier under postrevolutionen bidrar Sundkvist med perspektiv på hur mänskliga rättigheter kan vara en kraft för politisk förändring. I en juridiskt orienterad aktivism använde aktivisterna mänskliga rättighetsprinciper för att uppfylla den jämställdhetsstandard som slås fast i internationella konventioner som staten åtagit sig att garantera, skydda och främja. Detta skedde när kvinnorrättsrörelsen mobiliserade för att de etablerade politikerna skulle integrera jämställdhet i konstitutionen, förbättra den formella lagstiftningen som reglerar kvinnors politiska deltagande och kräva att sexuella trakasserier skulle kriminaliseras.

Den juridiska kampen ägde rum samtidigt med intensiva gatuaktioner i det offentliga rummet som var våldsamma. Polis och militär utsatte demonstranter och särskilt kvinnor för så kallade oskuldstester. Gruppvåldtäkter genomfördes på gator och torg. Motståndet var närvarande genom att kvinnor och män i olika åldrar skapade ringar av mänskliga sköldar för att skydda demonstranter mot trakasserier och kvinnor mot sexuellt våld.

Det är de jämnlöpande aktivistiska processerna Emma Sundkvist beskriver, som gör Egypten till ett viktigt fall för att studera mänsklig rättighetsaktivism. Sundkvist visar att kampen var tvådelad – *för det första* handlade den om att integrera mänskliga rättigheter i den nya staten och *för det andra* om att motverka de allvarliga problemen som uppstod under den pågående konflikten. Kvinnorrättsaktivisternas engagemang fyllde i båda processerna en viktig funktion.

Avhandlingens empiriska bidrag från fältarbete i Kairo 2013, 2015 och 2019 fångar kvinnorrättskampen under den postrevolutionära tidsperioden. Varje tidsperiod representeras av en delstudie som fokuserar på olika former av rättighetskamper.

Den första artikeln behandlar ovannämnda feministiska aktivisters försök att integrera ett jämställdhetsperspektiv i de postrevolutionära konstitutionerna från år 2012 och 2014. Artikeln visar att även om internationella mänskliga rättighetsöverenskommelser var viktiga som utgångspunkt i detta påverkansarbete, så visar Sundkvist att det också var centralt från aktivisternas perspektiv att återropa den egyptiska konstitutionens historia. Vidare krävde aktivisterna en jämställdhetsmodell som gick bortom paradigmet likhet/skillnad. I stället argumenterade de för ett innehållsligt begrepp om jämställdhet mellan könen som återspeglade kvinnors situerade erfarenheter.

Den andra publikationen, som är ett bokkapitel, analyserar perioden efter 2013 när det politiska landskapet i Egypten hade blivit än mer repressivt än före revolu-

tionen. Sundkvist beskriver i artikeln att rättslig aktivism (*legal activism*) kan ha olika implikationer, inte minst kan en sådan aktivism verka frigörande genom att motverka förtryck och patriarkala strukturer, men den kan också påverka människors identitet och känsla av att vara rättighetsbärare. Bidraget innebär en nyansering av en tidigare omfattande kritik av mänskliga rättigheter från feministiskt håll. Med avstamp i den kritiska forskningen om rättslig aktivism visar Sundkvist på en komplex verklighet där sociala och politiska områden, metoder och institutioner samspelar. Budskapet är att juridiken alltid måste ses i ett samhällsperspektiv, den måste alltid contextualiseras, om den ska vara ett instrument för att förbättra jämställdhet mellan könen. Inom den feministiska aktivismen, i frågor om identitetspolitik, villkorat medborgarskap och statens roll, har juridikens roll i många sammanhang visat sig vara problematisk. Feminister har strävat efter att flytta fokus bort från identitetsprojektet och juridisk aktivism. Detta på grund av att lagen inte är ett neutralt instrument. I bokkapitlet studerar Sundkvist hur juridisk aktivism i ett auktoritärt land – trots dessa inneboende problem – kan användas i kollektiva feministiska kamper.

Den tredje artikeln handlar om hur unga feminister – i en repressiv och splittrande tid – förmådde upprätthålla sitt feministiska engagemang. Egyptens återgång till ett auktoritärt styre hade lett till nya hinder och möjligheter att organisera och genomföra politiskt motstånd, inklusive våldsamma sexuella trakasserier. Artikeln visar att trots våld, trakasserier och förtryck så fortsatte unga feminister att höja sina röster, mobilisera och organisera sig. Med utgångspunkt i en kontrovers om anklagelser om sexuellt våld inom det egyptiska politiska partiet ”Bröd och frihet”, som uttalat stöttat kvinnors frigörelse, beskriver Sundkvist hur hennes intervjupersoner, som kände till anklagelserna om våldtäkt från en av de ledande figurerna inom detta parti, fick kritik från flera håll, även från andra (ofta äldre generationer) feminister. För de unga feministerna blev kritiken ett stort svek, inte minst i ljuset av att deras kollektiva minne av tidigare framgångar fanns kvar. En intern splittring i den feministiska rörelsen var det mest angelägna problemet bland unga feministiska aktivister under den här tiden.

Inte desto mindre kunde feministrörelsen bibehålla en övertygelse om att aldrig kompromissa om vare sig definitionen av sexuellt våld eller hur man ska bemöta detta våld. Att nogsamt hålla fast vid aktivismens tidigare principer och minnas hur de gemensamma insatserna fungerade som en mekanism för att upprätthålla kontinuiteten i den feministiska rörelsen även när det politiska klimatet begränsade möjligheterna till aktivism. Denna artikel är, tillsammans med artikel två om rättslig aktivism, ett viktigt bidrag till debatten om hur rörelser, i olika länder och sammanhang, kan vidmakthålla ett kollektivt mobiliserings- och rättighetsarbete i tider av repressiv politik.

Den fjärde och sista artikeln introducerar en ny förståelse av rättighetsaktivism, nämligen som platsskapande. Under den epidemi av sexuella trakasserier och våld

som ägde rum på gator och torg mellan 2011 och 2013, transformerades aktivismen till en rörelse där kvinnor med sina kroppar framställde rättighetsanspråk i det offentliga rummet. Här introducerar Sundkvist begreppet mänskliga rättigheter som platsskapande, för att begripliggöra aktivism för kvinnors rätt till kroppslig integritet. Med stöd i teorier om performativitet, utsatthet, rättighetsanspråk och subjektivering, beskriver Sundkvist att kvinnor genom kroppsliga performativa iscensättningar av rummet, omvandlade sig själva till de människorättssubjekt som de inte kunde vara. Med Rancières klassiska formulering (avseende kvinnornas ställning under den franska revolutionen): ”De agerade som subjekt som inte hade de rättigheter som de hade och hade de rättigheter som de inte hade.”

Vad är då Sundkvists huvudsakliga argument och bidrag? Mot bakgrund av Egyptens konfliktfyllda förflutna och samtid, inte minst avseende kvinnors ställning och rättigheter, men även för att förstå mänskliga rättigheter generellt, måste mänskliga rättigheters potential analyseras ur flera perspektiv. Mänskliga rättigheter i det postrevolutionära Egypten, menar Sundkvist, bär på en *retorisk kraft* (mänskliga rättigheter som språk) genom att omvandla den offentliga debatten om sexuellt våld i det offentliga rummet, en *radikal politisk kraft* att återskapa de förutsättningar för politik som anger vem som erkänns som politiskt subjekt och en *platsskapande kraft* genom gatuaktivism mot offentligt sexuellt våld under perioder då konfrontativa former av aktivism var nödvändigt. Sammantaget intog de mänskliga rättigheterna en roll att utmana grundläggande villkor för Egyptens politiska gemenskap. Aktivismen hade olika funktion, beroende på dels vilka frågor som diskuterades på den politiska agendan, dels vilka möjligheter som fanns att påverka politiken i en progressiv riktning.

På disputationen fick Sundkvist frågan om vad hon menar är det viktigaste *take-home message*, det vill säga vad hon önskar att vi som är verksamma i andra sammanhang av rättighetskamper, i andra länder, ska ta med oss. Svaret var att mänskliga rättigheter behöver kontextualiseras om de ska vara ett fruktbart verktyg för en progressiv politik.

Anna Lundberg

Professor i välfärdsrätt vid Linköpings universitet